

MĄDRZE (247) *av*

e jasne.

comp i sup (5 + 2) mądrzej (3) *KlerPow, OrzRozm, CzechRozm, (nå)mędrzej (3) HistAl, PaprPan, ActReg, nãmędrzyj (1) MurzHist; -ej (1), -(e)j (5).*

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI w. (jeden z niżej notowanych przykładów).

Trafnie rozróżniając dobro i zło, trafnie rozumując, umiejętnie rozwiązując trudne sytuacje; sprytnie, umiejętnie, biegle; prudenter PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, Cn; sapienter HistAl, Vulg, Mącz, PolAnt, Calep, Cn; consulte, cordate Mącz, Calep, Cn; sollerter BartBydg, Mącz; docte Miech, Mącz; scite Mącz, Cn; sensate Vulg; caute, discrete, industrie, perite, salse Mącz; considerate, prospecte Calep; in sapientia Vulg; scienter Cn (247) : Rad obiecuy/ á mądrze dáy. BierEz L, B3v, H3v, M2; OpecŻyw 8v, 37v, 47, 104v; HistJóz Bv; KlerPow 9; BartBydg 249; TarDuch Bv; Nie iest też prawda co powiada Blondus hiſtorik (chocia inſze rzeci dofić mądrze piſze) [...], aby Szłowianie [...] mieli poſieć Iliricum MiechGlab 50; WróbŻółt L6v; WróbŻółtGlab A4; RejRozpr K3v; RejJóz Gv, I4v, L7v; RejKup B; Gdiż ták Alexander o Słoniech mędrzej rozmyſłał/ kazał ſlupy miedziane ſpráwić HistAl G8v, A7, H4; KromRozm I I3v; co kolwiek kto/ by námędrzyi/ ku iego pocieſze przywodźi/ to on na ſwé zlé [...] obráć MurzHist K2, B3, Qv, T2; Czafem [...] głupi człowiek ſtrafunku mądrze powie/ zły na czas dobrze wczyni MurzNT 61, 61 [2 r.]; GliczKſiąż D2v, D6, F2, L2; Ktorą [wolność] oni co mądrze rozum ſzáfowáli/ Nád wſzytki ią klenoty wyſzſzey ſzácowáli. RejWiz 13v, 32, 50v; Leop Prov 28/26, Eccli 13/27; OrzList kt; RejZwierz 37; á iego záſię nieprzyiaćiele iákoby porządnie á mądrze bronili niepobożney ſwey ſtrony BibRadz I 273v, 1.Reg 18/15; OrzRozm D2, Q2v; BielKron 80v, 307; ieſliżeby byli młodźeińczykowie [!] rozumnie wjćwiczeni/ y mądrze [!] wjchowáni KwiatKſiąż C4, A; Docte et perite fecisti, Mądrzeſ wczinił. Mącz 93b, 65b, 93b, 133a, 292a, 368a [2 r.], 413c [2 r.]; OrzQuin I4v; Prot D2v; SienLek 104; LeovPrzep a2v, a3; RejAp Cc8v; Tego też dołożę/ iż w tym przydrzeźnianiu/ ábo pokázowaniu czyiey poſtháwy/ mądrze ſie ſpráwować trzebá GórnDworz O8v, B7, C, F8 [2 r.], N6, Z7 (11); Potym ſyn iego rządził kroleſtvo bárzo mądrze HistRzym 30v, 24v, 50, 62, 71v, 75 (10); RejPos 191v; GrzegŚm 27; Y mądrze przodkowie ich iſcie wdzyááli/ Co tę ſpráwę ná wieczną pámięć málowáli. HistLan A2v; KuczBKat 70, 110, 210; WujJud 21v; RejPosRozpr c2; BudBib Ps 46/7[8], 57/5[6], Sap 14/2, Eccli 14/21; MycPrz I A4v; BiałKaz I; CzechRozm 4v, 162v, 237v, 238; Snadź ná wſzytko baczenie lepſze tu w tym naydzyeſz/ Chociażże nań iuż iák chceſz y namędrzey zaydzyeſz PaprPan Mv, K3, T; Niedawno też Symon Marici^{us} z Pilzná náſz Polak/ dofyc mądrze y ochędoźnie o te^m dwoie kſięgi nápiſał ModrzBaz 134v, 75v, 98, 129; ModrzBazBud ¶ 5v; Widziſz iako tu Auguſtyn S. te oboie mieycá w Ewánieliey nád inne Apoſtoły mądrze y wiernie wykláda. SkarJedn 72, 126; KochPs 118; był ieden goſpodarz koſcielny/ [...] ktory wmiął dowcipem y pilnoſcią [...] mądrze y ſpokoynie wſzytkiego doyrzeć/ ſtánowić SkarŻyw 171; czym mądrze bárzo dwiemá ſłowy wſzytki grzechy zámknął. SkarŻyw 293; Tám Greki mocnie y mądrze przepárł: vkázuiąc to/ częgo oni przeli: iſz Duch S. pochodzi y od Syná SkarŻyw 335, 14, 16, 82, 150, 167 (21); Kánclerz wſilnie Krolá á mądrze odwodził/ Widząc młode Hetmány by bitwy nie zwodził. StryjKron 622; CzechEp 13; Sámá prawdá náuczy człeká pobożnego/ Iák tu mądrze rozładzić ma zlé od dobrego. NiemObr ktv, 13, 64, 89; Bo co kiedy ták mądrze człowiek począł ſobie/ Zeby ſię bóg

nie musiał iego smiać ołobie? *KochFr* 128; *KochMarsz* 154; *GórnRozm* D4 [2 r.], G3v; *KmitaPsal* A5; Mądrze té łłowá wyłzły z vczónych vłt twoich *ZawJeft* 20; *ActReg* 166; *Consultissime* – Poradnie, mądrze. *Calep* 247b, 247b, 259a, 789b, [869]b, 945a; *Phil* G4, K3; *GórnTroas* 30; *GrabowSet* E3v; *OrzJan* 34, 93, 95; *LatHar* 6, 8, 49, 58, 250, 504, 650; To łzczeńłwiwy ná łwiećie co łię mądrze rządzł/
Y wedłóg łpráwiedliwey wági rzeczy łádzł. *KołakCath* C3; *RybGęłł* C; *WujNT Col* 4/5; *SarnStat* 992, 1262, 1267; *SkarKaz* 608b; Potym gdy pánná zá mąż iułz będzłe wydána Dałz te pieniądze.
(–) Mądrze záprawdę. *CiekPotr* 59; *CzahTr* A3v, C3v, C4, [D]v, Gv, G3; *GosłCast* 67; *PaxLiz* Dv; *SzarzRyt* D3v.

W *połóczyeniach szeregowych* (15): *GroicPorz* v3v; ná poczátłku Seymu niemoże być mądrzey/
wymowniey/ y pożyteczniey/ propolicya Seymowa nam powiedzłaná. *OrzRozm* C3; *Mącz* 42a, 49a,
73c, 149c, 169b (9); *GórnDworz* Bv; *CzechRozm* 218v; *SkarŻyw* 544; zwłáłzczá łź łię káżdá rzecz z
tych piáćł/ y mądrze y przyłtoynie y pożytecznie bárzo połtánowiłá. *LatHar* 121.

W *charakterystycznych połóczyeniach*: *mądrze bronić* (2), *chwałę oddawać*, *czarujący*, (u)czynić
(uczynion) (17), *ćwiczyć*, *dać*, *dogodzić*, *dojrzeć*, *dojść*, *doświadczający*, *dowiedzieć się*, *dowodzić* (3),
(u)działáć (3), *dziecię chować*, *karać (się)* (2), *mieć się*, *mierzyć*, *mówić* (7), *nauczony*, *obaczyć (obaczać)*
(3), *obchodzić (się)* (5), *obtoczyć*, *oddalać*, *odkupić rodzaj ludzki*, *odpędzać*, *odpowiedzieć (odpowiadać)*
(9), *odprawować*, *odwodzić*, *opisywać*, *pieczołować*, (na)pisáć (pisany) (9), *pływać* (2), *poczynać (począć)*
(9), *pokrywać*, *poprzysiężony*, *postanowić (postanowiony)* (5), *postępować (postąpić)* (4), *powiedzieć*
(powiedzian) (4), *przegadać*, *przejrzeć*, *przeprzeć*, *przestrzegać*, *przypatrzeć (się)* (2), *przypiewać*,
przypomnian, *przywodzić* (2), *pytać (się)* (2), *radzić* (5), *rozmawiać*, *rozmyślać* (2), *rozsądzić*, *rozwałać*,
rozważáć, *rozwieść*, *rzádzić (się)* (5), *rzec* (3), *rzecz prowadzić*, *skromnić*, *sprawić* (3), *sprawować (się)*
(6), *sprzeciwić się*, *stanowi(a)ć* (2), *szacować*, *szafować* (4), *ubaczon*, *uciec*, *uczący*, *upatrować*, *upominać*
(upomnieć) (3), *usadzony*, *uspokojony*, *ustąpić (ustępować)* (2), *uszykowany*, *uważyć*, *wiedzieć*, *wieść*
(4), *witać*, *wychowany*, *wydany*, *wyniść*, *wykładać* (3), *wyprawić (się)* (2), *wypytawać*, *wywichłáć się*,
wywieść się, *wywieść (wywodzić)* (5), *zabiegać (zabieżeć)* (6), *zaść*, *zamknáć*, *zataić*, *zatrzymać*,
zawrzeć, *zbudować*, *złóżony*, *znajomość wziáć*, *zostawiony*, *zstać się*, *życzyć*, *żyć*; *barzo mądrze* (12),
dosyc (8), *nader*, *tak* (5), *wielmi*.

Przysłowie: Gdy co działáłz mądrze działáł/ A koniec rzeczy przegłáday. *BierEz* Nv; Cokolwiek
czynłz mądrze czynł/ á pátrż końcá. *HistRzym* 58, 58, 60. [Ogółem 4 r.].

Zwrot: »mądrze golić [= *postępować*]« [szyk zmienny] (11): *RejRozpr* E4; *RejJóz* H; A y wám w
tym vrzędzie rádżę mądrze golić. *RejZwierz* 30, 59v; *Prot* D; *RejZwierc* 29v, 36v, 120v, [121]v, 217v,
225v.

Szeregi: »mądrze, (i) bacznłe« [szyk 3:1] (4): owo że włzyłtkich łtron włzyłtki niebęłpieczęńłtwá/
od corony tey. Dołć mądrze/ y bącznłe oddalał y prec odpádzáł. *BiałKaz* H4v; *Calep* 246b; *VotSzl*
A4, C4v. [Ponadto w *połóczyeniach szeregowych* 3 r.].

»cnotliwie a mądrze« (1): Abowiem ktho práwi cnotliwie á mądrze żywie/ ten w káćie nie łiedzác/
y przykłádem/ y pomocá vżyteczny ludziom być może *GórnDworz* B.

»dobrze, (i, a) mądrze« [szyk 6:2] (8): *OpecŻyw* 84v; *Quae res cum moderatissime,*
sapientissimeque constituta esset, a maioribus nostris, Która rzecz gdy od przodków náłzych yełt

bárzo dobrze mądrze poštánowiona. *Mącz* 228c; *RejZwierc* 225v; niewiem áby kto lepiej y mądrzey odpowiedzieć mogli. *CzechRozm* 254; *CzechEp* 108; *OrzJan* 119; *CiekPotr* 60; *CzahTr* E4v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mądrze a (i) opatrnie« (2): y vmyśliem w fercu fwym/ ábych lie wvwiedzyał mądrze á opatrnie wftykich rzeczy *BielKron* 79; *CzechRozm* 254. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mądrze, (a, i) ostroźnie (a. słowy ostrożnymi)« [szyk 3:1] (4): Był tu napirwżym pánem Kroleştwa Polfkiego, Ktore mądrze ostroźnie rządzil cżás niemály *PaprPan* Dd; *SkarŻyw* 119; Pátrzymyż iuż zás y ná to/ iáko to sámże rozwala/ choćiaż wrzkomo mądrze y słowy ostrożnymi *CzechEp* 181; *Calep* [865]a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»mądrze, (a, i) roztropnie« [szyk 4:1] (5): ciefielstwem lie wielmi mądrze ij roztropnie obchodzil *OpecŻyw* 5, 33; *Mącz* 63d; *GórnDworz* L2; *CzechRozm* 206. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»mądrze a słusznie« [szyk 1:1] (2): Przeto mądrze á słusznie czynią Páfterze Kościoła święte^{go}/ ktorzy młodź álbo dżiatki wczás á pilnie zá młodych lat ich/ każą wczyć Kátechizmu *WujJudConf* 199; *SkarJedn* A6v.

»subtelnie a mądrze« (1): czemu fię subtelnie á mądrze przypátrzył S. Auguftyń *LatHar* 380.

Iron. (2): Gdy kto tho czyni co iż zle ieft baczy/ Tu iego miłość mądrze száleć raczy. *RejZwierc* 215.

Szereg: »sprawiedliwie i mądrze« (1): Z iákies wy miłości/ á iáko spráwiedliwie y mądrze Papieżá Rzymfkiego Antykryfem zówiećie/ oładźćie to łami. *WujJud* 7v.

a. Z przymiotnikiem (2) :

Przysłowie: Lecż dáley mowić niechcę: mądrze wiernemu dofyć ná tym. *CzechRozm* 18.

Szereg: »mądrze i dobrze« (1): Abo iáko budownicy mądrze y dobrze w rzemieśle fwym biegli/ choćiaż iuż ma dofyć drzewá wypuřczónego: iednák nie záráz z onego [...] buduje *CzechRozm* 235v.

Synonimy: *bacznie, bystrze, dobrze, dowcipnie, głąboko, opatrnie, roztropnie, rozumnie, słusznie, sprawnie, uczenie, trafnie.*

Cf MĄDRZEMOWNY, NIEMĄDRZE, PRZEMĄDRZE